

BARTIN İLİ DOĞUM RİTÜELLERİ Doç. Dr. Şerife Seher EROL ÇALIŞKAN*

Öz: Geçiş dönemlerimizin (doğum-evlenme-ölüm) ilkinin oluşturan ve kültürümüzde çok önemli bir yer tutan doğum; kadının en hassas olduğu dönemlerden birisidir. Her ne kadar doğum olayı aileyi ve toplumu son derece mutlu eden bir evre olsa da bu dönemlerde kadını çeşitli tehlikelerden korumak ve yeni bir sürece hazırlamak amacıyla birtakım dinsel ve büyüsel ritüeller uygulanır. Bunların hepsinin amacı da kadının bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, aynı zamanda da bu süreçte yoğunlaştığına inanılan zararlı etkilerden onu korumaktır. Geleneksel kültürümüzde çok önemli bir yere sahip olan doğum, beraberinde pek çok inancı ve ritüeli ortaya çıkarmıştır. Her toplumun kendi inançları, gelenekleri, kültürleri etrafında şekillendirdiği bu ritüeller, kuşaktan kuşağa aktararak zaman içerisinde birtakım değişimler ve gelişmelerle günümüze kadar ulaşmıştır. Bu çalışma, Bartın halkının geçmişten günümüze gelen doğum ritüellerinin öncesi, sırası ve sonrası şeklinde derlenip incelenmesi üzerine kuruludur. Bartın'a ait âdetler zincirini göstererek dayandığı geçmiş incelenmeye ve bu gelenekler hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Makalenin amacı atalarımızdan kalma geleneklerin, örf ve âdetlerimizin halk üzerindeki tesirini ve hâlâ geçerliliğini koruyup korumadığını araştırmaktır. Yapılan araştırma sonucunda da Bartın ilinde özellikle kırsal alanlarda geçmişten gelen ritüellerin bütün canlılığı ile korunurken şehir merkezine doğru yaklaştıkça geçmişle olan bağların silinmeye yüz tuttuğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dîdârî, Gazel, Klasik Türk Şiiri, 16. Yüzyıl, Yazma Bağışlar 5879.

BARTIN PROVINCE BIRTH RITUALS

Abstract: Birth, which is the first of our transition periods (birth, marriage, death) and has a very important place in our culture; It is one of the most sensitive periods of women. Although the birth event is a phase that makes the family and society extremely happy, some religious and magical rituals are applied in these periods in order to protect women from various dangers and to prepare them for a new process. The purpose of all of these is to determine the new status of women in this transition period, to bless them, and at the same time to protect her from the harmful effects that are believed to be intensified in this process. Birth, which has a very important place in our traditional culture, has revealed many beliefs and rituals. These rituals, shaped by each society around their own beliefs, traditions and cultures, have been transferred from generation to generation and have reached the present day with some changes and developments over time. This study is based on compiling and examining the birth rituals of the Bartın people from the past to the present in the form of before, during and after. By showing the chain of customs belonging to Bartın, the past it is based on is tried to be examined and information about these traditions is tried to be given. Our aim is to investigate the influence of our ancestral traditions, customs and traditions on the people and whether they are still valid. As a result of our research, it has been determined that while the rituals from the past are preserved with all their vitality, especially in rural areas in the province of Bartın, the ties with the past tend to be erased as we approach the city center.

Keywords: : Bartın, Birth, Ritual, Tradition, Culture.

* Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ORCID ID: 0000-0001-6427-3751, serol@bartin.edu.tr.

Giriş

İnsanoğlu var olma sürecinde kendi değerlerini koruduğu, bunların sesine kulak verip olması gerekenleri dikkate aldığı, yığından kurtulup birey olmayı becerebildiği sürece yok olma tehlikesinden kurtulur. İnsanı, dolayısıyla milletleri yok olma tehlikesinden koruyan, diğer milletlerden ayıran, kimliklerinin oluşmasını sağlayan onların kültürel değerleridir. Milletleri “öteki”nden ayıran bu kültürel değerlerin önemli bir bölümü hayatın geçiş dönemleri etrafında şekillenmiştir.

Hayatta bireyin bir konumdan başka bir konuma geçişini sağladığı için “geçiş dönemleri” adını alan bu evreler doğum-evlenme-ölüm şeklindeki dönemlerden oluşur. İnsan ömrünün bu önemli aşamaları birtakım alt bölümlere ayrılmakta ve bu bölümler etrafında birçok inanç, âdet, töre, tören, dinsel-büyüsel pratik kümelenmektedir. Kişilerin ömürlerinde geçmiş oldukları bu farklı konumu belirleme, kutsama ve kutlama adına yaşama eklenen bu kültürel değerler ihtiyaçlara cevap verdikleri sürece yaşamlarını sürdürmüş fakat hep aynı kalmamışlardır (Artun, 1998, 85). Yaşam şartlarının, inanılan dinlerin, yaşanılan coğrafyanın, ilim ve bilimde meydana gelen değişmelerin ve farklı kültürlerle etkileşimin sonucu bu evrelerin bünyesinde yer alan kültürel unsurlar da değişmiştir. Kültürel kodların aktarılması hususunda önemli işlevlere sahip olan geçiş dönemleri bünyesindeki bazı unsurlara zamanla birtakım eklemeler yapılmış bazen de bu unsurlarda yer alan ve ihtiyaçlara cevap veremeyen birtakım şeyler ötelenmiştir (Örnek, 2000, 131).

Bu çalışmada, Bartın ilinde doğum ritüelleri araştırılmış, uygulanan pratiklerin niçin ve nasıl yapıldığı ortaya konmuştur. Bartın halkı, -özellikle de kırsalda yaşana kesim- çok eskilere dayanan geleneklerini hâlâ tüm canlılığı ile sürdürmektedir. Yapılan derlemeler sonucunda elde edilen bilgiler ışığında Bartın yöresi doğum ritüellerinin Bartın halkı arasında nasıl şekillendiği ve ne şekilde devam ettiği sunulmuştur.

1. Bartın’da Doğum Ritüelleri

Hayatın üç ana safhasından ilki doğumdur. Doğum her zaman ve her yerde mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Dünyaya gelen her bebek anne ve babayı sevindirmenin yanında, aynı zamanda akrabaları, komşuları ve soyu da sevindirmiştir. Sebep çoğu zaman ailenin, akrabaların, soyun ve kabilenin sayısının artmasıdır. Sayının artması ise kuvvetin artması demektir (Örnek, 2000, 131-132). Özellikle küçük toplumlarda ve etnik gruplardaki aileler, nüfuslarının fazlalığı oranında kendilerini kuvvetli hissettiklerinden doğum önemlidir. Başka bir sebep ise doğumun kadına duyulan saygıyı arttırması ve onun aile, akraba ve toplum içindeki yerini de sağlamlaştırmasıdır. Doğum baba için de “evlat sahibi” olmak, bu sayede geleceğe güvenle bakmak, dostları ve yakınları arasında itibar kazanmak demektir. Çünkü kısır kadın,

çocuk sahibi olamadığı için, çevresi tarafından ne kadar hor görülür ve bunun acısını çekerse, erkek de aynı şekilde küçümsenmenin ve erkek yerine konmamanın toplumsal ve psikolojik baskısı altında ezilir.

Anne babaya güven kazandıran, onların toplum içerisindeki itibarlarını yükselten, soyun devamını sağlayan doğum hem anne baba tarafından hem de çevredeki akrabalar, komşular tarafından çok önemsenmektedir. Bu kadar önemli bir olayın etrafında bazı ritüellerin olması da kaçınılmazdır (Kabak, 2011, 52). Dolayısıyla Türk toplumunda doğum olayına çok önem verilmiş, doğuma ve safhalarına bazı geçiş törenleri eşlik etmiştir. Doğum olayını kutlamak ve kutsamak amacının yanında bu dönemde tehlikeli dış etkilere, doğaüstü kuvvetlerden gelen tehlikelere karşı oldukça açık olan anne ve bebeği korumak amacı da bu ritüellerin bir diğer önemli amacıdır.

Doğum çevresinde gelişen bu ritüeller üç evrede incelenebilir: Doğum Öncesi, Doğum Sırası, Doğum Sonrası.

1.1. Doğum Öncesi

Çiftlerin çocuk sahibi olmaya karar vermelerinden başlanarak, doğum olayının gerçekleştiği döneme kadar olan sürece “doğum öncesi dönem” denir. Bu dönem içinde uygulanan ritüeller arasında; kısırlığı giderme-gebe kalma, gebelik, aşerme, çocuğun cinsiyetinin tayini ve gebelik esnasında hamile kadının kaçındığı ve uyguladığı davranışlar vardır.

1.1.1. Kısırlığı Giderme-Gebe Kalma

Evlendikten bir süre sonra çocuğun olması beklenir. Bir süre geçmiş ve hala çocuk sahibi olunmamışsa genç çift için sorunlar baş göstermeye başlar. Çoğu toplumda çocuğu olmayan kadına suçlu gibi davranılır. Bu kural Bartın’da da farklı değildir. Kadının toplumda saygınlık kazanabilmesi için mutlaka çocuk doğurması gerekir. Çocuksuzluğun yarattığı utancın en belirgin örneği Dede Korkut’ta da karşımıza çıkmaktadır. Dede Korkut hikâyelerinde Hanlar Hanı Bayındır Han’ın Oğuz beyleri için kurdurduğu toyda “Kiminki oğlu kızı yok kara otağa kondurun, kara keçe altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin yemez ise dursun gitsin. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun, oğlu kızı olmayanı Allah Ta’ala kargayupdur biz dahi kargaruz” (Ergin, 1997, 78) demesi Türk toplumunda çocuksuzluğun ne denli aşağılayıcı bir durum olduğunu göstermektedir. Çocuğun olmayışının sebebi öncelikle kadında aranır. Hatta daha önceki yıllarda çocuksuzluğun nedeni tamamen kadına bağlanır ve erkek defalarca evlendirilirken bugün bu düşünce biraz da olsa değişmiştir. Eskiden çocuğu olmuyor diye boşanan birçok kişi olmuştur. Bu nedenle bu konudaki uygulama ve pratiklerin çoğu kadın üzerinde yoğunlaşmakta, erkek üzerindeki uygulamalara ise daha az rastlanmaktadır. Bartın’da da çocuğu olmayan kadınlar çeşitli yollara başvurur. Önce çağdaş

tıbbın bütün yolları denenir. Olumlu sonuç alınmadıysa çeşitli geleneksel yöntemler uygulanmaya başlanır. Bartın'da gebe kalmak için başvuru yöntemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Tıbbi Sağaltma: *“Köyümüzün kadınları günümüzde doktorlara, hastanelere gitmektedir. Eskiden pek hastanelere gidilmez genellikle ebeye gidilirdi. Doğumlar evlerde yapılmaktaydı. Günümüzde her şey hastanelerde oluyor. Köyümüzde çocuk sahibi olamayan eşler tedavi olmak için İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlere giderler. Gebe kalamayan kadınlara bu şehirlerde çeşitli yöntemler kullanılarak bebek sahibi olmaları için uğraşmaktadır. En yaygın olarak şimdilerde tüp bebek yöntemi ve çeşitli ilaçlar kullanılmaktadır. Bu tedaviler sonucunda yine çocuk sahibi olamayan çiftler eski geleneksel yöntemlere başvururlar.”* (K.Ş.-1, K.Ş.-2, K.Ş.-3, K.Ş.-4, K.Ş.-5, K.Ş.-6).

Halk Hekimliği ve Geleneksel Sağaltma: Kısırlık problemiyle karşı karşıya kalan insanlar daha önceki yıllarda önce halk hekimliği kapsamına giren uygulamalara başvururken günümüzde bu biraz daha değişmiştir. Yeni kuşak önce doktora gitmekte ancak bunun yanında halk hekimliği ile ilgili uygulamaları da ne olur ne olmaz diye ihmal etmemektedir. Tıbbın gerektirdiği tüm çarelere başvurmanın yanı sıra halk hekimliği kapsamına giren yöntemlerden de mutlaka faydalanır.

Bartın ve çevresinde halk hekimliği kapsamında kullanılan yöntemler şu şekildedir:

“Kadınlar ebeye giderler ve ebe kadınlara hamile kalabilmek için kasık çektirirler.” (K.Ş.-1, K.Ş.-2, K.Ş.-3, K.Ş.-4).

“Ebe gömeci kaynatılıp kadın onun buğusuna oturtulur.” (K.Ş.-1).

“Bele havan vurulur.” (K.Ş.-1).

“Ebe kadınlara bel çektirilir.” (K.Ş.-1, K.Ş.-2, K.Ş.-3, K.Ş.-4).

“Erkeğe ve kadına şifalı yiyecekler yemesi tavsiye edilir.” (K.Ş.-1, K.Ş.-2, K.Ş.-3, K.Ş.-4, K.Ş.-5, K.Ş.-6).

“Kedi üzümü kökü kaynatılıp hem kadın onun buharına oturtulur hem de kaynatılan üzüm kökü içilir.” (K.Ş.-2).

“Arpa kaynatılır, kadın buharına oturtulur.” (K.Ş.-2).

Dinsel-Büyüsel Nitelikte Olanlar: *“Çocuğu olmasını isteyen eşler birlikte yatır, türbe ve cami ziyaretlerine gidip, oralarda çocuk sahibi olabilmek için dua ederler. Çocuğum olsun diye kurbanlar adarlar.”* (K.Ş.-1, K.Ş.-2, K.Ş.-3, K.Ş.-4, K.Ş.-5, K.Ş.-6).

Yatırlara, türbelere ve camilere ziyaretlere giden eşler dua ederler ve dilekte bulunurlar. Dualarının bu yüce kişiler aracılığıyla geri çevrilmeyeceğine inanırlar. Dilekte bulunan kişi, yatırdaki bulunan kutlu kişinin kendisi ile Tanrı arasında aracılık yapacağına inanır. Dileği

gerçekleşince adağını, yatıra verdiği sözü yerine getirecek, adak kurban ise hayvan kesilip fakirlere dağıtılacak, adak bir çeşit bağış ise türbe bekçisine bırakılacaktır. Kuran okumak, namaz kılmak gibi bir eylemse onu yerine getirecektir.

“Yatır ve türbe ziyaretlerine gidilir. Çocuk sahibi olmak isteyen kişiler buralara giderler ve dualar ederler. Bartın’da Ebu Derda Hazretleri’nin türbesi var, oraya gidiliyor.” (K.Ş.-1, K.Ş.-2, K.Ş.-3, K.Ş.-4). Çocuğu olmayanların ya da çocuğu sağlıklı doğsun isteyenlerin yatırlara, türbelere gidip dua etmesi, dilek dilemesi eski Türk inanışlarındaki atalar kültürünün devamı niteliğindedir.

“Hocalara giderler ve onlara muska, dua, vb. şeyler yazdırırlar. Yazdırılan bu muska gebe kalamayan kadının üstüne takılır. Muska üçgen şeklinde olur ve etrafı beyaz bir bez ile kaplıdır. Hocalardan şifalı su gibi şeyler alınıp içilir.” (K.Ş.-1, K.Ş.-2, K.Ş.-3, K.Ş.-4).

1.1.2. Gebelik

Hamilelik anne ve babayı sevince boğar. Ancak hamilelik sadece anne babayı değil onun yakın ve uzak çevresini ve hatta toplumu da ilgilendiren bir durumdur. Dolayısıyla hamile kadının yakın ve uzak çevresi de bu sürece dâhil olurlar. Kadın, bu dönemde çevresi tarafından bir çeşit hasta olarak kabul edilir ve özel muamele görür. Artık hamile kadının toplumda daha farklı bir yeri vardır ve buna göre davranması beklenir. Çünkü artık anne statüsüne geçiş yapmıştır. Bu yeni durumuna uygun birtakım davranışları yapmalı ya da yapmamalıdır. Toplumun bu yöndeki beklentilerine uygun davranmalıdır (Örnek, 2000, 135).

Gebeliğin ilk belirtisi ay halinden kesilmektir. Eskiden ay halinin üzerinden iki banyo geçen ve hâlen ay hali olmayan kadın gebe olduğunu anlarken günümüzde tahlil yaptırmak daha yaygındır. Hamile olmanın genel belirtileri araştırmamızda mide bulantısı, yemeklerden tikslenme, hâlsizlik ve âdetten kesilme olarak ifade edilmiştir.

“Bartın’da eskiden hamile kadınlar hamile olduklarını saklayabildikleri kadar büyüklerden özellikle de erkeklerden saklarmış. Saygıdan ve utanmadan yapılmış bu. Özellikle bol ve geniş kıyafetler giyerek durumu idare ederlermiş. Özellikle kadının babası tarafına görünmesi daha ayıp sayılmış.” (K.Ş.-1).

1.2.3. Aşerme

Gebe kadının gebeliği sırasında bazı yiyecekleri özellikle yemek istemesine “aşerme” denir. Gebe kadın rüyasında ne görürse veya rüyasında ne aşerirse onu mutlaka yemesi gerekir. Yemediği takdirde çocuğun vücudunda bir eksiklik, bir kusur olacağına inanılır. Kadının aşerme istekleri çevresi tarafından yerine getirilmelidir. Kadınlar hamileyken bazı yiyeceklerden kaçınırlar, bazı yiyecekler onları çok rahatsız ederken bazı yiyeceklere ise aşırı istek duymaları doğal bir durumdur (K.Ş.-1, K.Ş.-2, K.Ş.-3, K.Ş.-4, K.Ş.-5, K.Ş.-6).

1.2.4. Bebeğin Cinsiyetinin Tayini

Gebelik sırasında bebeğin kız mı, erkek mi olacağı üzerine gebe kadının fiziki değişiklikleri gözlenir ve bazı pratikler uygulanarak tahmine çalışılır. Bartın ve çevresinde bebeğin cinsiyetinin tayini kapsamında kullanılan yöntemler şu şekildedir:

“Bebek annesinin karnına çok tekme atarsa oğlan olacağına, uslu durursa kız olacağına inanılır.” (K.Ş.-1, K.Ş.-2).

“Ateşe tavuk ödü atılır. Öd patlarsa oğlan, patlamazsa kız olacağına inanılır.” (K.Ş.-1).

“Hamile kadının haberi olmadan bir tepsinin altına makas konulur, bir tepsinin altı ise boş bırakılır. Gebe kadın makas olan tepsiyi kaldırırsa kız, boş olan tepsiyi kaldırırsa doğacak çocuğun oğlan olacağına inanılır.” (K.Ş.-1, K.Ş.-5).

“Gebe kadın eğer kilo alırken bu kiloları göbük çevresinden alıyorsa oğlan, kalça çevresinden alıyorsa kız çocuğu olacağına inanılır.” (K.Ş.-1).

“Meşe ağacından düşen meşe fıstığının içi açılır, içinden sinek çıkarsa erkek, kurt çıkarsa bebeğin kız olacağına inanılır.” (K.Ş.-2).

“Kız çocuklarının annenin güzelliğini aldığına inanılır.” (K.Ş.-2).

“Bir ipin ucuna yüzük bağlanır, yüzük gebe kadının avcunun üzerinde serbestçe gezdirilir. Eğer yüzük dairesel olarak hareket ediyorsa bebeğin erkek, ileri-geri hareket ediyorsa bebeğin kız olacağına inanılır.” (K.Ş.-2).

“Hamile kadının canı ekşili şeyler çekiyorsa kız, tatlı şeyler çekiyorsa erkek olacağına inanılır.” (K.Ş.-1, K.Ş.-2).

“Gebe kadına bir diş sarımsak yedirilir. Eğer gebenin ağzında çok sarımsak kokusu kalıyorsa doğacak çocuk oğlan, koku kalmıyorsa doğacak çocuk kız olacak demektir.” (K.Ş.-4).

“Hamile kadının midesi çok bulanırsa kız çocuğu, çok bulanmayıp rahat bir hamilelik geçirirse oğlan çocuğu olacak demektir.” (K.Ş.-4).

“Bebek gebe kadının karnının alt kısmındaysa oğlan, üst kısmındaysa kız çocuğu olacak demektir.” (K.Ş.-4).

“Hamilelikte gebe kadının yüzünde çok fazla sivilce çıkarsa kız çocuk, annenin pürüzsüz bir cildi varsa oğlan çocuk olacağına inanılır. Bebeğin annenin güzelliğini aldığı düşünülmektedir.” (K.Ş.-4).

“Gebe kadının meme uçları hamilelik boyunca çok koyulaştıysa oğlan, bir değişiklik olmadıysa kız çocuğu olacak demektir.” (K.Ş.-4).

Dünyaya gelecek çocukların cinsiyeti, soyun devamını şekillendirmeleri ve sürekliliğini sağlamaları açısından geçmişten günümüze pek çok toplum için önemli olmuştur. Toplumların aile ve akrabalık biçimlerine, yaşam ve geçim şekillerine, dinî inanışlarına, mitolojilerine, dünyayı ve evreni algılayış biçimlerine göre kız ya da erkek çocuk sahibi olmak zaman zaman bir

statü ve güç sembolü olarak değerlendirilmiştir. Kutsanan, ailesine ve diğerlerine karşı güç ve statü kazandıracak cinsiyette çocukların dünyaya gelmesi, çoğu zaman doğanın kendi işleyişine bırakılmamıştır. Kadının istenen cinsiyette çocuklar doğurması için toplumlar, kendi kültürleri çerçevesinde bir takım geleneksel uygulamalardan, doğaüstü güçlerden, büyüden, kozmik sembollerden, ritüellerden faydalanmışlardır. Buna benzer yöntemlerle, varlığı tespit edilen bebeğin henüz daha dünyaya gelmeden cinsiyetinin belirlenmesi de bir diğer önemli olgu olmuştur. Bu şekilde insanın belirsizliğe karşı koyabilme, olayları önceden öğrenebilme isteği bir nebze de olsa tatmin edilmiştir (İpekoğlu, 2016, 184).

1.2.5. Gebe Kadının Kaçınmaları

Gebe olduğunu öğrendikten sonra annenin ve çevresindekilerin bundan sonra yapması gereken şey çocuğun sağlıklı olarak dünyaya gelmesine yardımcı olmaktır. Gebe kalmaktan daha önemlisi çocuğu sağlıklı olarak dünyaya getirmek ve onu iyi yetiştirebilmektir. Bu amaçla gebe kadının bazı kaçınmaları vardır. Bu kaçınmalara sadece Bartın'da değil Anadolu'nun her yerinde rastlanmaktadır. Gebe kadın çocuğu olumsuz etkileyeceğini düşündüğü bazı eylemleri yapmaktan kaçınırken olumlu etkileyeceğine inandığı bazıları da özellikle yapmaya çalışır. Gebenin baktığı insanların ve hayvanların, yediği yiyeceklerin, yaptığı bazı davranışların çocuğun vücudunu etkileyeceği düşünülür (Boratav, 1984, 146-147).

Bartın ve çevresinde gebe kadının kaçınması gereken davranışlardan bazıları şu şekildedir:

“Doğum yapacak kadın doğum anında en son neye bakarsa bebeğinin ona benzeyeceğine inanılır. Çirkin kişilere veya kötü şeylere bakmaktan kaçınılmalıdır.” (K.Ş.-1, K.Ş.-4).

“Tavşana, maymuna ve ayağa bakılmaz. Çocuğun bu hayvanlara benzeyeceği düşünülür.” (K.Ş.-1, K.Ş.-4).

“Gebe kadın gizli bir şey alıp yememelidir. Aksi halde çocuğunun hırsız olacağına inanılır.” (K.Ş.-1, K.Ş.-3, K.Ş.-4).

“Hamile kadın tavşana bakarsa çocuğunun dudağının yarık olacağına inanılır.” (K.Ş.-3).

“Hamile kadın yılan görürse mutlaka gusül abdesti alması gerekir. Çünkü bebeğin doğduğunda yılan gibi kabuğunu atacağına, derisinin sürekli yüzüleceğine inanılır.” (K.Ş.-3).

“Gebe kadın cenazeye ve ölü evine gitmez. Çocuğun yüzünün ölen insan gibi bembeyaz veya kül gibi olacağına inanılır.” (K.Ş.-1, K.Ş.-3, K.Ş.-4).

“Gebe kadının bebeğine zarar gelmemesi için ağır kaldırmaması gerekir. Fakat eskiden bizler hamileyken her işi yapıyorduk, bağa bahçeye koşturuyorduk, tarlalarda ekin ekip orak biçiyorduk, dağlara oduna gidiyorduk. Şimdiki kadınların daha dikkatli olması gerekiyor.” (K.Ş.-1, K.Ş.-3, K.Ş.-5, K.Ş.-6).

“Şeftali gibi tüylü meyveler yemekten kaçınılmalıdır. Yoksa çocuğun vücudunun çok tüylü olacağı düşünülmektedir.” (K.Ş.-1, K.Ş.-5).

“Hamile kadın düğünlerde sağdıç olmaz.” (K.Ş.-2).

“Hamile kadın ciğere dokunmaz, ciğer yemez. Eğer ciğer yer veya dokunursa vücutta iz bırakacağına inanılır.” (K.Ş.-2, K.Ş.-5).

“Hamile kadının oklava üzerinden atlayarak geçmesi uygun bir davranış olarak görülmez. Aksi halde gebe kadının karnının ağrıyacağına inanılır.” (K.Ş.-2).

“Hamile kadın tongel yerse bebeğinin bıyıklı olacağına inanılır.” (K.Ş.-3).

“Hamile kadın koyun eti yerse çocuğunun sümüklü olacağına inanılır, koyun eti yememelidir.” (K.Ş.-3).

“Hamile kadının un üstüne basmaktan kaçınması gerekir. Aksi halde çocuğun yüzünün kireç gibi beyaz olacağı düşünülür.” (K.Ş.-2).

“Erkeğin hamile olan karısının üzerinden veya ayağının üzerinden atlayarak geçmemesi gerekir. Yoksa bebeğin kordon bağının boynuna dolanacağına inanılır.” (K.Ş.-2).

“Gebe kadın haram lokma yerse çocuk ahlaksız olur.” (K.Ş.-4).

“Ciğer, çilek, zeytin gibi yiyecekler ellendikten veya yendikten sonra eller yıkanmadan gebe kadın vücudunun herhangi bir yerine ellerini sürmez. Sürerse bebeğin aynı yerinde bu yiyeceğin renginde ve onun şeklinde izin çıkacağı düşünülür.” (K.Ş.-5, K.Ş.-6).

“Son aylarda -çocuk sağlıklı doğsun diye- kocasıyla birlikte olmaz.” (K.Ş.-4, K.Ş.-5, K.Ş.-6).

“Gebe kadının rahat doğum yapması için fazla kilo almaması gerekir.” (K.Ş.-6).

1.2.6. Gebe Kadının Uygulamaları

Gebe kadınlar bazı uygulamalardan kaçındığı gibi bazen de doğacak çocuklarının güzel olması için değişik pratiklere başvururlar. Örneğin;

“Gebe kadın güzel çocuklara bakar, o çocukları kucağına alıp onları sever.” (K.Ş.-1).

“Gebe kadın gül veya karanfil koklar.” (K.Ş.-1, K.Ş.-4).

“Gebe kadın çocuğunun gamzeli olması için ayva yer.” (K.Ş.-1).

“Çocuğunun gözlerinin iri ve güzel olması için üzüm yer.” (K.Ş.-1, K.Ş.-3).

“Çocuğunun renkli gözlü olması için renkli gözlü kişilere bakar.” (K.Ş.-1).

“Hamile kadına çocuğunun bal gibi tatlı olması için bal yedirilir.” (K.Ş.-2).

“Çocuk ilk defa anne karnına tekme attığında anne aynaya bakarsa çocuk güzel olur.” (K.Ş.-2).

“Hamile kadın kimi çok severse bebeğinin o kişiye benzeyeceğine inanılır.” (K.Ş.-2).

“Gebe kadın çocuğunun kara gözlü olması için zeytin yer.” (K.Ş.-2).

“Çocuğun kime benzemesi isteniyorsa en çok ona bakılır. Babasına benzeyen çocukların annelerine ‘kocasını çok seviyormuş’ denir.” (K.Ş.-5, K.Ş.-6).

“Ceviz yerse çocuk zeki olur.” (K.Ş.-5, K.Ş.-6).

“Gebe kadın aya bakar. Bunu çocuğu ay gibi güzel olsun diye yapmaktadır.” (K.Ş.-4).

“Süt ve yoğurdu çok yiyen gebenin çocuğu sağlıklı olur.” (K.Ş.-4).

“Hamile kadın çocuğunun gözlerinin mavi olması için erik yer.” (K.Ş.-3).

“Koyun eti yenilirse çocuğun saçının kıvrıcık olacağına inanılır.” (K.Ş.-3).

1.2. Doğum Sırası

Doğum sırası en önemli aşamalardan bir tanesidir. Bu aşamaya kadar her şey yolunda gitmişse de doğum anında meydana gelebilecek bir aksilik, anne adayının ve çevresindekilerin korkularındandır. Doğum biyolojik bir olaydır ve hayatın geçiş evrelerinden belki de en önemlisidir. Doğum gerçekleşirken doğum odasında ve doğum anında birçok ritüel uygulanır. Bu uygulamalar doğumun kolay geçmesini amaçladığı kadar doğacak çocuğun ve annenin tehlikelerden korunmasını da amaçlar. Bu nedenle doğum etrafında da bir dizi inanç ve ritüelin olduğu görülür. Bartın ve çevresinde bu amaçla uygulanan pratikleri şöyle sıralayabiliriz:

“Doğum zamanı doğuma yardımcı olacakların dışında kimseye haber verilmez. Aksi halde annenin çok acı duyacağına inanılır.” (K.Ş.-1).

“Doğum yapacak kadınla hiç konuşulmaz.” (K.Ş.-1, K.Ş.-4).

“Doğumu kolay geçsin diye gebe kadın gezdirilir.” (K.Ş.-1, K.Ş.-4).

“Doğumun kolay geçmesi için dualar okunur.” (K.Ş.-4).

“Doğumdan önce gebe kadın ağır bir şey kaldırmamalıdır.” (K.Ş.-4).

“Gebe kadının kendini sıkıkmaması için belini ovarlar.” (K.Ş.-4).

“Doğum yapacak kadın doğumdan önce sinirlendirilmemelidir.” (K.Ş.-4).

“Çocuk doğduğu zaman -çocuğun demir gibi sert ve güçlü olması için- kapının arkasına demir koyarlar.” (K.Ş.-1).

“Çocuk doğunca -yanaklarının kan gibi kırmızı olması için- yanaklarına kan sürülür.” (K.Ş.-1).

“Yeni doğmuş çocuklar gözlerinin bozulmaması için aynaya baktırılmazlar.” (K.Ş.-1).

“Çocuk doğduğu zaman yalnız kalacağı vakitlerde yanına süpürge konulur.” (K.Ş.-1).

“Yeni doğan bebeğe çamaşırları ters olarak giydirilir. Bu, çocuğa nazar değmemesi için yapılır.” (K.Ş.-1).

“Çocuk doğunca ailesi kurban keser, tüm sevincini herkesle paylaşır.” (K.Ş.-1).

“Bebek doğunca babasından ve yakınlarından görümlük parası alınır.” (K.Ş.-1)

1.3. Doğum Sonrası

Çocuk sağlıklı dünyaya geldikten yani doğum sonlandıktan sonra da karşımıza çıkan bazı ritüeller bulunmaktadır. Öncelikle eskiden köylerde köy ebesi olarak bilinen ve genellikle köyün yengesi olarak tanınan biri olur ve bunlar tarafından doğumlar yaptırılırdı. Doğumdan sonra bu ebe tarafından babaya ve dedeye müjde verilirdi. Hatta halk dilinde bunun için “müjdem i isterim” şeklinde kullanılagelen bir deyim de bulunmaktadır. Baba veya dede tarafından müjdeyi veren doğum ebesine bazen para bazen kuzu bazen çeyrek altın gibi çeşitli hediyeler sunulurdu (K.Ş.-12). Yerine göre bu hediye bazen bir takım elbise bazen çorap, patik, havlu vb. gibi şeyler de olabilirdi. Maddi durumu iyi olan aileler para veya çeyrek altın da verirdi (K.Ş.-8). Günümüzde bu ebelerin yerini hastanede çalışan hemşireler almıştır. Eskisi gibi olmasa da doğumdan sonra yine hastane çalışanlarına çikolata, tatlı gibi hediyeler verilmektedir.

Doğumdan sonra çocuk -annesinin sıcaklığını hissetsin, kokusunu alsın diye- ilk olarak annenin kucağına verilir. Daha sonra evin büyüklerinin kucağına, dedenin veya büyükannenin kucağına verilir (K.Ş.-8). Çocuğu kucağa ilk anne aldığı için bebekle annenin birbirine alışması sağlanmış olur. Ardından annenin bebeği emzirmesini sağlamak için bebeği annenin sağ göğsüne dayarlar. Lakin yeni doğum yapan annenin göğsünün ucu ve göğsü önce çiğ bir soğanla ovulur, bu şekilde bebeğin emerken annenin göğsünün ucunu yara yapmayacağı düşüncesi hakimdir (K.Ş.-9).

Eskiden yeni doğan bebeğe ilk süt üç ezan sonra verilirdi, bu arada bebek durmazsa bir çay kaşığı şerbet veya bir hurma suda iyice ezilerek bebeğin ağzına verilirdi (K.Ş.-8). Artık günümüzde ise anne ile bebeğin arasındaki bağın kuvvetlenmesi ve bebeğin emmesi için çocuk doğar doğmaz annesinin kucağına verilmekte ve hemşireler tarafından bebeğin zaman kaybetmeden emzirilmesi için kadınlar uyarılmaktadır. Çünkü bebek ne kadar kısa sürede emmeye başlarsa yeni doğan sarılığı denilen, çoğu çocukta görülen hastalığa yakalanma riski de düşürülmüş olmaktadır.

1.3.1. Göbek Kesme-Yıkama

Ebe eliyle çocuğun göbeğiyle eşi arasında bir karışık boşluk bırakır. Elini göbeğin üzerine koyduktan sonra keser. Göbek bağı ikiye katlanır, çok sıkı bir şekilde bağlanır. Sıkı bağlanmazsa bebek ölebilir. Bir hafta içinde göbek bağı kuruyarak kendiliğinden düşmektedir. Ebe göbek bağını kestikten sonra bebeği güzelce yıkayarak temizlemektedir. Çocuk hangi gün doğduysa o gün yıkanır. Fakat bazı yerlerde çocuğun cuma günü yıkanmamasına özellikle dikkat edilir (K.Ş.-2).

Eğer bebek hastanede doğmuş ise annesi ile birlikte eve getirildikten sonra öncelikle evde bulunan bir büyük tarafından bebeğin hastane kirinden arınması için yıkanması işlemi yapılır. Bu işlem yapılırken bebeğin sallanan göbek bağına su değmemesi için göbek kısmına bir

bez konur (K.Ş.-13); ardından çocuğun teri ve teni kokmasın diye koltuk altlarına, apış arasına ve ayaklarına tuz sürülür veya durulama suyuna tuz konarak tuzlu su ile yıkanır. Bazılarına göre ise bebeğin teninin beyaz olması için bu işlem yapılır. Ardından kara bir kalemle bebeğin kaşı çekilir ve alnın ortasına nazar değmesin diye çivit mavisıyla mavi bir leke yapılır (K.Ş.-8). Ayrıca bebek doğduktan sonra kundaklanması gerektiğine inanılır, böylece elinin ayağının düz olacağı düşüncesi hakimdir (K.Ş.-14).

Bartın ve çevresinde düşen göbek ile ilgili inanışlar şu şekildedir:

“Çocuğun göbeği kesilince göbek kanını çocuğun yanaklarına sürerler. Bunu çocuğun yanaklarının gül gibi kırmızı olması için yaparlar.” (K.Ş.-1).

“Çocuğun göbeği okul bahçesine, kitap arasına, Kuran’ı Kerim arasına konulur. Bunu çocuklarının okuması, bilgi sahibi olması için yaparlar.” (K.Ş.-1, K.Ş.-5, K.Ş.-7).

“Çocuğun göbeği ahıra atılır. Bu, çocuğun elinin bir iş tutması için yapılır.” (K.Ş.-1).

“Çocuğun hoca olmasını isteyen anne baba göbeği cami bahçesine gömer.” (K.Ş.-4).

Bebeğin göbeği bebek eğer kız ise -kızın ayağı evinde olsun, evine bağlı olsun diye- çeyiz sandığına veya dikiş makinesinin çekmecesine saklanır, bebek eğer erkek ise ilerde hangi mesleğe sahip olmasını istiyorlarsa mesela oğullarının öğretmen olmasını istiyorlarsa okul bahçesine, doktor olmasını veya sağlıklı büyümesini istiyorlarsa hastane bahçesine gömülür. Bazen de büyüdükten sonra evdeki erkek köyden gitmesin, ailesiyle beraber kalsın diye erkeğin göbek bağı ahırın üstüne koyarlar. Bu uygulama Bartın ve köylerinde hala geçerliliğini devam ettiren bir ritüeldir (K.Ş.-15). Bartın halkı geçmişten getirdiği örf ve âdetlerini hâlâ devam ettirmekte, doğum ve yeni doğan ile ilgili uygulamalar bugün de geçerliliğini korumaktadır.

1.3.2. Lohusalık-Lohusa Ziyaretleri

Yeni doğum yapmış kadına “lohusa”, “loğusa”, “losa”, “lousa”, “nusa” veya “emzikli” gibi yörede kullanılan ağız özelliklerine göre söylenişi farklı isimler verilir ve lohusanın olumsuzluklardan etkilenmemesi için birçok inanış vardır (K.Ş.-8). Yeni doğum yapmış kadının başına kurdele takılır. Erkek çocuk doğurmuşsa mavi kurdele, kız çocuk doğurmuşsa kırmızı kurdele takılır. Yeni doğum yapmış kadın çok üşüdüğü için onun için sıcak tutacak çorba tarzı şeyler verilip rahatlatılmaya çalışılır. Bartın’da höllüklü toprağa yatırma âdeti yoktur, bunun yerine ağrısı olan kadının ayaklarına sıcak toprak konularak ağrıların giderilmesi sağlanır. Sezaryenle doğum yapan kadın ameliyatta üşüdüğü için omuzlarında ağrılar meydana gelir, bunu da gidermek için önce bir tarhana çorbası verilir ardından sade neskafe verilir, bu şekilde ağrıların giderildiği düşüncesi hakimdir (K.Ş.-9). Ayakları ve vücudu sıcak tutularak ağrıların daha kısa sürede geçmesi sağlanır. Ayrıca doğum sonrası ağrılar dinmezse ısıtılan bir tuğla havluya sarılarak ağrıyan bölgeye konulur veya sadece havlu ısıtılarak da konulabilir (K.Ş.-10).

Ayrıca yine anneyi sıcak tutmak için sıcak lahana pancarı da sarılır (K.Ş.-11). Kadın doğum yaptıktan sonra karın bölgesine kuşak sarılarak sarkma olmasın diye önlem alınır, şu an günümüzde bunun yerine hazır korseler kullanılmaktadır. Yeni doğum yapan kadına kırkı çıkana kadar bir iş yaptırmamaya özen gösterilir (K.Ş.-12).

Bartın ve çevresinde lohusalık ve lohusa ziyaretleriyle ilgili inanışlar şu şekildedir:

“Lohusa kadına bir zarar gelmemesi için kadının herhangi bir yerine kırmızı kurdele bağlanır. Bu günümüzde yapılır, eskiden yapılmazdı.” (K.Ş.-1).

“Çocuk doğunca lohusa kadına çorba içirilir ama çok sıcak içirilmez, ılık içirilir.” (K.Ş.-1).

“Lohusa kadın kırk gün dışarıya çıkarılmaz, fazla oturmaması gerekir, yatıp dinlenmesi gerekir.” (K.Ş.-1, K.Ş.-3, K.Ş.-5, K.Ş.-6).

“Lohusa kadına ağır şeyler kaldırılmaz.” (K.Ş.-1, K.Ş.-5).

“Lohusa kadına ilk banyosu doğum yapınca yaptırılır sonra yirmi günlük olunca ve daha sonra kırk günlük olunca banyo yaptırılır.” (K.Ş.-1).

“Lohusa kadın yalnız bırakılmaz. Yalnız bırakılırsa kadına kötü şeylerin musallat olacağına inanılır.” (K.Ş.-1, K.Ş.-3).

“Lohusa kadın yatarken, kalkarken, kapıdan çıkarken sürekli Bismillahirrahmanirrahim demesi gerekir.” (K.Ş.-1).

“Hem lohusa kadın hem de bebek kırk gün dışarıya çıkarılmaz. Özellikle geceleri hiç çıkarılmaz. Eğer çıkmaları gerekiyorsa anne ve bebeğin karnına veya koltuk altına ekmek sarılır ve yanlarına Kuran konulur.” (K.Ş.-4).

“Lohusa kadına sıcak çorba, muhallebi ve meyve suyu verilir.” (K.Ş.-4).

“Lohusa kadına sütü çok olsun diye tatlı ve sıvı gıdalar bolca içirilir.” (K.Ş.-4).

“Lohusa kadının sütünün kesilmemesi için üzülmemesine dikkat edilir.” (K.Ş.-4, K.Ş.-5).

“Lohusanın karnına sıkı bir bez parçası bağlanır. Bu kuşağın annenin göbeğini toparlayacağına inanılır.” (K.Ş.-4, K.Ş.-5).

“Lohusa kadın yalnız bırakılacaksa yanına süpürge konulur.” (K.Ş.-5, K.Ş.-6).

“Lohusa kanının mezarı 40 gün açık olurmuş, bu yüzden lohusa kadına iyi bakmak gerekir.” (K.Ş.-5, K.Ş.-6).

“Lohusa kadın bir hafta on gün mecbur kalmadıkça yataktan çıkmadan yatar. Lohusa kadının ya kendi annesi ya da kaynanası lohusaya bu süreçte yardımcı olur.” (K.Ş.-4).

Çocuk doğduktan sonra komşular gözün aydına gelirler, bebeğe görümlük parası takarlar. Parası olmayan, durumu iyi olmayan kişiler çocuğun yastığının altına mendil koyarlar. Lohusa ziyaretine gelenlere çay ikram edilir.

Kırkıncı günde eve yakın komşular ve akrabalar davet edilir. Lohusa ve bebeğini ilk defa ziyarete gelenlere fındık, fıstık, ceviz, badem, kahve ve çay ikram edilir. Lokum, bisküvi, renkli lohusa şerbeti içirilir. Gelenler çocuğa elbise, nazarlık, çocuk takımı, çeyrek altın gibi hediyeler getirirler. Getirilen bu hediyeler önceden hazırlanmış beşiğe ya da yastığa iliştilir. Misafirlerin gitmesinden sonra kırk suyu hazırlanır. Çocuğun saçı kesilir ve yıkanır, daha sonra kurulanıp pudralanarak giydirilir ve kundaklanır. Bebeğin saçı toparlanarak tartılır, bu saçın ağırlığına altın veya gümüş fakir fukaraya verilir. Bu kesilen saç bir beze konularak saklanır (K.Ş.-8). Lohusa ve bebeğin yanına ilk gelen misafirlerin herhangi bir ayrıcalığı yoktur. Ama misafirler giderken bebeğin yatağına konulması gerektiğine inanılır, bunun sebebi ise bebeğin uyku düzeninin bozulacağı veya uykusunun kaçacağı inanışıdır. Bebeğin uykusu kaçmasın diye de giderken misafirlerin üzerinden bir parça ip alınıp bebeğin yatağına konur. Bu işlemin de misafirin uykusunu bebeğe vermesi için yapıldığı ifade edilmektedir.

Lohusa ve bebeği doğumdan kırk gün geçtikten sonra ilk kez dışarı çıkar ve lohusa kadın ilk ziyaretini kendi anne evine yapar. Bu ritüele kırk uçurma adı verilir (K.Ş.-8). Bir başka uygulamaya göre de kırkları çıktığı gün bebeğin kime benzemesi isteniyorsa onun evine ziyaret yapılır, bunlar da genellikle dini bütün bir insan olsun diye bir imamın evine veya zengin olsun diye zengin birinin evine yapılan ziyaretlerdir.

Lohusanın gittiği evde yumurta verilir ve çocuk erkekse çocuğun yüzüne sürerler. Bunun sebebi de saçı, sakalı ağarsın, uzun yaşasın dyledir. Hem kız hem erkek çocuklarının saçlarına un serpilir. Bunun sebebi de saçları ağarsın, uzun ömürlü olsun dyledir. Ayrıca çocuğun alına kömür sürülür ve hediyeler verilir, bu verilen hediyelere de “görümlük” adı verilir. Bu alına sürülen köz karası ise nazar değmesinin önüne geçmek için yapılan bir işlemdir. (K.Ş.-8). Gidilen yerlerde verilen hediyelerin anlamları şu şekildedir:

Un: Uzun ömürlü olsun diye sürülür veya verilir.

Şeker: Ağzı tatlı olsun diye verilir.

Tuz: Evin tadı tuzu olsun diye verilir.

Pirinç: Bereket getirsin diye verilir.

Yumurta: Sağlıklı olsun diye verilir (K.Ş.-17).

1.3.3. Kırk Basması-Kırklama

Lohusa kadınla çocuğun kırk gün içinde hastalanmasına “kırk basması” adı verilir. Bunlardan kaçınma ve şifa için bazı inanma ve pratikler uygulanır. Kırk bastığı inanılan lohusa kadının beti benzi al al olur yani rengi solar, bebek de alerji olmuş gibi kızarır, vücudunda pul pul kızarıklıklar olur. Bu durumda hemen güvenilen bir hoca çağrılarak anneye ve bebeğe okuması istenir ve ardından anne de bebek de yıkanır. Kırk basması durumu toplumda

bazılarına göre bir hastalık bazılarına göre nazar değmesi bazılarına göre de kötü ruhların savunmasız durumda olan anne ve bebeğe musallat olması olarak yorumlanır (K.Ş.-8).

Kırk basması olarak adlandırılan duruma; “kırk düşmesi”, “kırk karışması”, “lohusa basması”, “aydaş” gibi yöresel isimler de verilmiştir (K.Ş.-17). Mersin’de de doğumu sırasında çok zayıf ve güçsüz dünyaya gelen bebeklere “aydaş” olarak doğdu, denilmektedir. Bu tür bebeklerin 2-3 gün gibi kısa süre içerisinde öleceğine inanılmaktadır. Aydaş şekilde dünyaya gelen bebeklerin ölmemesi için bebek, yanan ateşin üzerinden üç veya yedi defa geçirilmektedir. Eğer şifa bulunamazsa üç yol ağzında kalburun altına tutarak yıkanmaktır (Alptekin, 2018, 328).

Bebeğin ölümünü engellemeye yönelik anne ve çocuğu kırk gün içinde çeşitli hastalıklardan korumak için uygulanan pratiklerden bazıları şunlardır; yeni doğan çocuğun yüzü kırkı çıkıncaya kadar yakınlarından başkasına gösterilmez, kırk basmaması için çocuk kırk gün dışarı çıkarılmaz, lohusa kadınlar yeni gelinleri ziyaret etmez, çocuğun bezi dışarıya asılmaz, gece dışarıdan gelen bebeğin ve lohusanın yanına alınmaz, kırklıyken bir araya gelen iki kadın birbirlerinin üzerinden herhangi bir eşya alırlar ya da düğme, boncuk veya iğne değiştirler ve birbirleriyle kucaklaşırlar, kırk basmasına sebep olduğuna inanılan kişinin kucağına çocuk verilir. Ayrıca eskiden kırklı kadının uçkuruna anahtar bağlanırdı, bunun nedeni ise anahtarın her kapıyı açtığına inanılırdı (K.Ş.-8).

Bebeği kırk basmaması için bebeğin kırkı çıkmadan eve et getirilmez, illa et alınmak zorunda kalırsa et alınıp eve gelindiği zaman bebek yerde durdurulmaz, bebek yerden alınarak yükseğe konulur, bu şekilde kırk basmayacağı inancı vardır.

Lohusa kadın başına al yazma bağlar. Yatağına makas, bıçak, kama gibi delici ve kesici aletler konulur. Başucuna Kur’an-ı Kerim konulur. Çocuğun beşiğinin altına su konulur. Lohusa kadına erkek elbisesi giydirilir. Lohusa kadın ve eşinin mümkün merteye birlikte yatması sağlanır, bu uygulamaların hepsinin temelinde al basmasından korunma ihtiyacı vardır. Halk arasında Algarısı olarak da bilinen şey erkekten korktuğu için lohusa olan kadın erkek kıyafeti giyer ve kocasının yanında yatar (K.Ş.-8).

Çocuğun yastığının altına ekmek kırıntısı, döşeğinin altına da demir parçası, bıçak, tabanca veya tüfek konulur. Bundaki amaç kesici ve delici aletlerin çocuğu cinlerin veya kötü ruhların musallat olmasına karşı koruduğuna inanılır. Kırklama yapılmadan önce unlu şeylere el sürülmez, annenin yemiş toplamasına izin verilmez. Kırklama yapılmadan önce kapının arkasına babanın ceketi asılır, yatağın altına da kurşun veya metal konulur. Kırklama yapılmadan çocuk kesinlikle dışarı çıkarılmaz, bebek erkek ise kız çocuk odaya giremez, eğer girerse erkek çocuğun zayıflayacağına inanılır. Odada erkek çocuk varken kız çocuk içeri girerse erkek çocuğun muhakkak kucağına alınması gerektiğine inanılır (K.Ş.-20).

Bartın ve çevresinde kırk basmasıyla ilgili diğer bazı inanışlar şu şekildedir:

“Lohusa ve bebeğin bulunduğu yere, kapının arkasına süpürge bırakılır, ayrıca odaya soğan, sarımsak ve nazarlık da mutlaka konur.” (K.Ş.-17).

“Kırk basmasından korunmak için bebek yalnız kaldığında bebeğin beşiğinin ayak ucuna süpürge bırakılır.” (K.Ş.-1, K.Ş.-5).

“Çocuğun kırk günlük olmadan evden dışarı çıkması gerekiyorsa iman tahtasının altına ekme konularak dışarı gidilir. Bu ekmeğin çocuğu kötü şeylerden koruyacağına inanılır.” (K.Ş.-3).

“Bu süre içerisinde özellikle anne ve bebek sıcak tutulmaya ve soğuktan korunmaya çalışılır, kırkı çıkıncaya kadar kapı eşiklerine basmamasına özen gösterilir. Özellikle anne ve bebek mümkün mertebe tek başına bırakılmamaya çalışılır.” (K.Ş.-8).

Çocuğun kırk günü dolduktan sonra yıkanmasına kırklama adı verilir. Kırklama işlemi Bartın’da farklı bir şekilde yapılmaktadır. Bartın’da kırklama iki kez yapılır, birinci kırklama bebek 20 günlük iken yapılır. Bebek 20 günü doldurunca birinci kırklama işlemi yapılır, hem kız hem erkek çocuğu için bu süre geçerlidir. İkinci kırklama ise 38., 39. ve 40. günlerde yapılır. Burada cinsiyete göre kırklama günü yapılması dikkatimizi çekmiştir. 38 ve 39. günlerde erkek çocuklarına, 40. günde ise kız çocuklarına kırklama yapılır (K.Ş.-18).

Kırklama işlemine yörede “kırk çıkarma, kırk uçurma” gibi adlar da verilmiştir. Kırklama işlemi annenin lohusalıktan çıkıp boy abdesti alması içindir. Böylelikle boy abdesti olan annenin cinlerin musallatına ve kötü ruhlara karşı savunmasız kalmadığına inanılır. Kırklama işleminde kova, ibrik, maşrapa, kaşık, kalbur, süpürge, altın yüzük veya bilezik, zeytin yaprağı, az tuz, nazarlık ve gül suyu kullanılır. Kırklama işlemi için kova ibrik maşrapa her yörede aynı olan yıkanmak için kullanılan malzemelerdir. Kalburun üstüne süpürge konular, onun üzerine ise bıçak konular ve bu şekilde bebek yıkanır. Kırklama suyuna konulan altın yüzük ve bileziğin bebeğin rızkının bol olması ve güzel bir gelecek için olduğu söylenir, zeytin yaprağı barış içinde yaşasın diye konular, tuz teri ve teni kokmasın diye konular, gül suyu teni güzel koksun diye konular (K.Ş.-8).

Kırklama işlemi lohusa kadının kendi evinde yapılır. Kırklama işleminde anne ve bebek kırklanır, baba kırklanma suyu ile kırklanmaz. Burada da ilk önce anne kırklanır, daha sonra bebeğin kırklanma ritüeline geçilir. Kırklama işlemi komşudan alınan su ile yapılır. Kırk suyu temiz olan suya sayılan kırk kaşık su ile oluşur. Kırklama suyuna el değmemesine özen gösterilir. Bir inanışa göre hiç evlenmemiş, boynundan bir nikah geçmemiş bir kadın kırk kaşık suyu sayar ve onunla önce anne sonra da bebek evde kırklanır. Başka bir inanışa göre ise kırklama işlemini komşu veya kan bağı olmayan birisinin yapması da yeterlidir (K.Ş.-19).

Bir diğer kaynak şahsın verdiği bilgiye göre, kırk tane taş, bozuk para, iğnelik, gümüş yüzük, düğme bir kalburun içine konular. Önce çocuk yıkanır, bir kişi çocuğu yüzüstü tutar, kalburun içine koyulan malzemelerin üzerinden su koyularak çocuğun üzerine dökülür ve yıkanır. Daha sonra annesi de aynı işleme tabi tutulur ve anne abdest alarak cünüplükten kurtulmuş olur. Böylece kırklama işlemi tamamlanmış olur. Daha sonra kırklama işleminde kullanılan taşlar bir akar suya veya su ayağına atılır. Kullanılan bozuk paralar sevinsin diye çoluk çocuğa dağıtılır. Gümüş yüzüğü de anne parmağına takar (K.Ş.-8).

Kırklama, lohusa ile çocuğun gebeliğin ve lohusalığın kirlerinden arınmasına vesile olan bir ritüeldir. Doğum yapan kadının kirli ve cünüp olduğu için kötü ruhlara ve cinlere karşı savunmasız olduğuna inanılmaktadır. Bu yüzden kırkı çıkıncaya kadar bebek ve anne için mezarın toprağı açık olur diye bir inanış bulunmaktadır. Kırklama suyu ve kırklama ritüeli ile suyun kutsiyetinden yararlanıp kişinin manevi pisliklerden arınacağı düşünülür.

1.3.4. Çocuğa Ad Koyma

Doğumdan sonra çocukla ilgili önemli uygulamalardan birisi de ad koymadır. Yeni doğan çocuğa gelişigüzel bir ad konulmaz. Çocuğa konacak adın; kişiliğini, geleceğini, toplum içindeki yerini ve başarısını gösterecek, biçimlendirecek, simgesel bir anlam taşımaya özen gösterilir.

Doğumdan üç gün sonra ya da bir hafta sonra çocuğun adı konur. Ad koyma dinsel nitelikli bir törendir. Çocuğun adı herhangi bir günde konulabilir ama cuma günü konulması daha makbuldür. Çocuğa ismi dede veya imam koyar, kibleye dönülerek sağ kulağına üç defa ezan sol kulağına üç defa gamet okunarak isim verme işlemi gerçekleştirilir (K.Ş.-15).

Bartın'da eskiden çocuğun adını oğlan tarafı belirlerdi. Çocuğun babası eğer çocuk erkekse kendi babasının adını, kız ise annesinin adını koyardı. Günümüzde artık bu tür uygulamaları pek görmüyoruz. Çiftler koyacakları isme birlikte karar veriyorlar (K.Ş.-8).

Ad verme işleminde kibleye dönülerek sağ kulağına üç defa ezan sol kulağına da üç defa gamet okunur ve kulağına verilmek istenen isim üç defa tekrarlanır. Mümkünse bu işlemin sabah namazında ve cuma günü yapılmasına dikkat edilir. Çünkü cuma günü Müslümanlar için kutsal gün, sabah namazı ise melekler tarafından rızıkların dağıtıldığı vakit olarak bilinir. Senin ismin ... diye üç kere tekrarlanır. Burada üç defa sağ kulağına üç defa sol kulağına üç defa da ismin söylenmesi geçmişten günümüze gelen sayılara verilen kutsiyetle alakalıdır (K.Ş.-8).

Bir başka ad koyma ritüeli ise eskiden takvimlerin arkasında kız ve erkek çocuklar için o gün doğan çocuklara isim yazardı. Yeni doğan çocuk için takvimin arkasına bakılır ve o isimlerle alakalı pırasalar toprağına dikilir ve pırasalara ayrı ayrı isim verilir. Ertesi gün uyanıp dikilen pırasaların yanına gidilir, hangi pırasa toprağı tutmuş ise ya da hangisinin boyu uzamış ise bebeğe o isim verilir (K.Ş.-16).

Ayrıca çocuğun doğduğu zamana göre; Muharrem ayında doğan çocuğa Muharrem, Ramazan'da doğan çocuklara Ramazan, Recep ayında doğan çocuklara Recep, bayramda doğan çocuklara Bayram, Kadir gecesi doğanlara Kadir, cuma günü doğanlara da Cemal adını verirler ve böyle çocuklar için "adıyla doğdu" denir. Kuran'dan bir isim konur çünkü öbür dünyada kişi adıyla çağrılacaktır (K.Ş.-4, K.Ş-5, K.Ş.-6).

Bartın ve çevresinde ad vermeyle ilgili inanışlar şu şekildedir:

"Çocuğa ölen bir yakınının adının konması durumunda bebeğe seslenmenin zor olacağından ya da o ismin bebeğe felaket getireceğinin düşünülmesinden dolayı bu adlar bebeğe verilmez." (K.Ş.-3, K.Ş-4, K.Ş.-5).

"Çocuğa adı ağır gelirse çocuk gelişemez. O zaman çocuğun adı değiştirilir. Furkan, Nisa ağır isimlerdir. Bu ayetlerde anlatılanlar ağır olduğundan çocuk bu isimleri taşıyamaz." (K.Ş.-4).

"Çocuğu yaşamayan aileler doğan çocuklarının yaşaması için bebeğe 'Yaşar' ismini verirler." (K.Ş.-3, K.Ş-6).

Çocuğu doğup yaşamayanlar çocuklarının yaşaması için öncelikle bir hocaya gider ve anneye hamile iken okuturlar. Bir de bazen annenin hamile kalmasını etkileyen cin taifesi musallat olur ve annenin hamile kalmasının bunlar tarafından engellendiğine inanılır. Eğer cinler musallat olduysa anne hamile kaldıysa bile bu sefer bebeğin düşmesi için çaba gösterirler (K.Ş.-8). Bazen de bebek anneden doğumla ayrılır fakat doğumdan sonra yaşamaz. Çocuğu yaşamayanlar çocuklarının yaşaması için Bartın'da bulunan Ebu Derda Hazretleri'nin Türbesine giderler ve adak adarlar. Ardından çocukları yaşasın diye "Yaşar, Yaşa, Temel, Satı, Satılmış" gibi isimler koyarlar. Bu ritüeldeki maksat çocuğu türbenin koruması altına vererek ona kötü ruhların ve cinlerin musallat olmasını engellemektir (K.Ş.-15).

Bir diğer kaynak şahsın verdiği bilgilere göre, hamile olan kadın Ebu Derda Hazretleri'nin türbesine götürülür ve gezdirilir. Burada hamile kadınla birlikte getirilen hoca dua okuyarak yanlarında getirdikleri asma kilidi kilitler ve orada doğmamış çocuğa isim koyarlar, bu kız olursa "Durkadın", erkek olursa "Dursun" olsun şeklinde isimler verilir. Böylelikle çocuğu doğup yaşamayan kadınların çocuğunun bu şekilde hayatta kalacağına inanılır. Hatta bu yüzden yörede "Dursun, Durkadın, Satı, Satılmış" isimleri kendine halk kültüründe önemli bir yer edinmiştir (K.Ş.-8).

"Artık çocuk sahibi olmak istemeyen aileler doğan son çocuklarına "Soner, Sonnur, Durcan, Dursun, Durdu, Yeter, Songül, Soncay" gibi isimler verirler." (K.Ş.-3, K.Ş.-6).

"Hep kız çocuk sahibi olan birisi, erkek çocuk sahibi olmak istiyorsa doğan son kız çocuğuna kısmetinin dönmesi için "Döne, Döndü" ismini verir." (K.Ş.-4).

1.3.5. Anne ve Çocukla İlgili Korunma ve İnanmalar

Çocuğun sağlıklı büyümesi, birtakım özürlerin giderilmesi, kötülüklerden ve olumsuzluklardan korunması için de çeşitli ritüeller vardır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

“Çocuk sarılık hastalığına yakalanmasın diye yüzüne sarı bez veya sarı başörtüsü örtülür.” (K.Ş.-1, K.Ş.-3).

“Çocuğun eli un çuvalına batırılırsa evin bereketli olacağına inanırlar.” (K.Ş.-1).

“Doğum anında ve doğumdan sonra odadaki bütün aynaların üstü bir bezle örtülür.” (K.Ş.-1).

“Çocuğa nazar değmemesi için bebeğin elbisesine ve beşiğin bir yerine nazar boncuğu takılır.” (K.Ş.-1, K.Ş.-3, K.Ş.-5).

“Çocuğun çamaşırları gece yıkandıysa çamaşır suları bebeğe kötü şeylerin bulaşmaması için dışarıya dökülmez.” (K.Ş.-1).

“Çocuğun elbiseleri gece ayazında dışarıda bırakılmaz.” (K.Ş.-1, K.Ş.-3).

“Lohusa ziyaretinde ziyaretçinin ufak çocuğu varsa lohusa yatağının ayak ucuna oturtulmaz.” (K.Ş.-1).

“Çocuğa ilk meme akşam ezanından sonra verilir.” (K.Ş.-1).

“Doğumdan sonra çocuğun alını düz olsun diye bağlanır. Ayrıca çocuk yıkandıkça annesinin göğsünden süt sağması ve o sütle çocuğun alını ve dudaklarını düzgün ve güzel olması için sıvazlanması gerekir.” (K.Ş.-1, K.Ş.-3).

“Göze toz kaçınca veya çocuğun gözü çapaklanınca bebeğin gözüne lohusa kadının sütü sağılmaktadır.” (K.Ş.-1, K.Ş.-3).

“Çocuğun doğduğunda tepesine bakmaması için gözleri bağlanır. Burnuna kadar gözleri mendille kapatılır.” (K.Ş.-1).

“Sırtı ağrıyan bebeklerin beli ovularak çekme işlemi uygulanır.” (K.Ş.-1, K.Ş.-3).

“Çocuklar konuşmadan ahıra sokulmaz. Eğer çocuk ahıra girerse onun konuşamayacağına inanılır.” (K.Ş.-1, K.Ş.-3).

“Çocuğa konuşmadan dana eti de yedirilmez.” (K.Ş.-1).

“Dişleri seyrek olan çocuğun yalancı olacağına inanılır.” (K.Ş.-1, K.Ş.-3).

“Çocuğun saçları dik olursa inatçı, aksi ve huysuz olacağı düşünülmektedir.” (K.Ş.-1, K.Ş.-3).

“Çocuğun kafası büyükse akıllı, bilgili ve zeki olacağına inanılır.” (K.Ş.-1, K.Ş.-3).

“Çocuk çok kısa boylu olursa fesat ve kıskanç olacağına inanılır. Fesatlıktan büyüyememiş denilmektedir.” (K.Ş.-1, K.Ş.-3).

“Çocuğun baş ağrısının geçmesi için cuma günleri sabahleyin gün doğmadan odanın içinin süpürülmesi gerekir. Oda süpürülürken dualar okunur.” (K.Ş.-1).

“Hastalanan çocuklar için hiç giyilmemiş fistan evin yukarı başından atılacak, fistan evin aşağı tarafından çıkacak. Bu şekilde çocuğun hastalığının geçeceğine inanılır.” (K.Ş.-1).

“Çocuğa bir sene iç çamaşırları nazar değmemesi için ters giydirilir.” (K.Ş.-2).

“Çocuğun çamaşırları asılırken omuzlarından asılmalıdır. Çamaşırlar eteklerinden asılırsa bebeğin kafasının alt-üst olacağına inanırlar.” (K.Ş.-2).

“Çocuğun burnunun yaprak gibi düz olması için bebeğin burnu sıkılır.” (K.Ş.-2).

“Bebeğin göğüsleri ağrımın diye bebeğin memeleri sıkılır.” (K.Ş.-2).

“Çocuk ışığa sürekli bakıp, gözleri bozulmasın diye, beşiğin üstü bir örtü ile kapatılır, örtünün sadece bir tarafı açık bırakılır.” (K.Ş.-2).

“Çocuğun kulakları kepçe olmasın diye kulakları baş örtüsü ile bağlanır.” (K.Ş.-2).

“Altına kaçırın çocuklara kirpi eti yedirilir.” (K.Ş.-3).

“Çocukların kafaları yamuk olmasın diye yastığının altına mısır somağı konulmaktadır.” (K.Ş.-3).

Sonuç

Doğum, anne için olduğu kadar toplum için de önemli bir geçiş dönemidir. Soyun devamlılığı, gücün artması aileyi olduğu kadar toplumu da ilgilendiren bir husustur. Dolayısıyla bu kadar önemli olan bir dönem için toplum ruhu bazı ritüeller icat etmiş ve yüzyıllardır uygulaya uygulaya yeni nesillere aktarmıştır. Derleme yöntemiyle ele aldığımız Bartın yöresinde de doğum hem kutsal kabul edilmiş hem de anne ve bebeğin en savunmasız oldukları bu süreçte onları korumak adına pek çok pratik uygulanagelmiştir. Bu pratikler daha kadın hamile kalmadan uygulanmaya başlanmış sonrasında da doğumu yapıp kırkı çıkana kadar devam etmiştir.

Çocuksuzluk Türk toplumu için önemli bir sorundur. Hatta bilindiği üzere sözlü kültür ürünlerinde de önemli bir motif olarak karşımıza çıkar. Bartın’da da çocuk sahibi olamamak hem kadın hem erkek hem de aile için büyük sıkıntıdır. Dolayısıyla doğum ritüelleri kadının hamile kalmaya çalışmasıyla beraber karşımıza çıkmaya başlar. Kadın hamile kalabilmeyi başarmışsa bu sefer de hamilelik sürecinde kaçınması ve yapması gerekenler, doğum esnası, doğumdan sonrası, kırk basması, al basması, kırklama, vb. şeklinde uygulanan ritüeller uzar gider.

Söz konusu doğum ritüelleri Bartın’da halen tüm canlılığı ile devam ettirilmektedir. Her yaş grubu ile yapmaya çalıştığımız derlemeler bize göstermektedir ki geçmişte uygulanan doğum ritüelleri çok az bir değişimle günümüze kadar gelmiştir. Konu bu kadar hassas olunca toplum inanis şeklini ve uyguladığı pratikleri değiştirmek istememiş olmalıdır.

Yazılı Kaynaklar

Alptekin, Mehmet. “Gülner ve Çevresinde Ölümle İlgili Uygulama ve İnanışlar Üzerinde Bir Araştırma”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(1), 2018: 322-342.

Artun, Erman. “Tekirdağ Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri- Doğum Evlenme Ölüm.” *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 9(10), 1998: 85-107.

Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınları, 1984.

Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı I*. Ankara: TDK Yayınları, 1997.

İpekoğlu, Hilal; Usta, Nalan. “Isparta ve Çevresinde Cinsiyet Belirlemede Kullanılan Geleneksel İnanma ve Uygulamalara Sembolik Bir Yaklaşım”. *JASSS- The Journal of Academic Social Science Studies*, 44, 2016: 183-192.

Kabak, Turgay. “Nevşehir-Derinkuyu İlçesi’nde Doğum ile İlgili İnanış ve Uygulamalar”. *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri* (16-19 Kasım 2011). 8: 51-72.

Örnek, Sedat Veyis. *Türk Halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.

Sözlü Kaynaklar

K.Ş.-1: Maviş DÖNMEZ, 68, Eğitim görmemiş, Ev Hanımı, Karainler Köyü/Bartın

K.Ş.-2: Gülcan BOZAR, 47, İlkokul mezunu, Ev Hanımı, Aydınlar Köyü/Bartın

K.Ş.-3: Selma GÜNDÜZ, 34, İlkokul mezunu, Ev Hanımı, Gencali Köyü/Bartın

K.Ş.-4: Fatma AYRAÇ, 61, Eğitim görmemiş, Ev Hanımı, Yeşilkaya Köyü/Bartın

K.Ş.-5: Arzu AKAR, 29, Üniversite mezunu, Yurt Yöneticisi, Merkez/Bartın

K.Ş.-6: Melahat AKAR, 47, Ortaokul mezunu, Yurt Yöneticisi, Esenyurt Köyü/Bartın

K.Ş.-7: Şadiye GÜNEŞ, 46, İlkokul mezunu, Temizlik Görevlisi, Yıldız Köyü/Bartın

K.Ş.-8: Saadet SUNAR, 63, Eğitim görmemiş, Ev Hanımı, Merkez/Bartın

K.Ş.-9: Elif ATILGAN, 45, İlkokul mezunu, Ev Hanımı, Merkez/Bartın

K.Ş.-10: Nevin ÇAKAR, 41, İlkokul mezunu, Ev Hanımı, Ağdacı Köyü/Bartın

K.Ş.-11: Hatice VAROL, 40, İlkokul mezunu, Ev Hanımı, Ellibaş Köyü/Bartın

K.Ş.-12: Durkadın ÖZEREN, 35, Ortaokul mezunu, Ev Hanımı, Merkez/Bartın

K.Ş.-13: Metin ÖZKAYRAN, 40, Ortaokul mezunu, Şoför, Arıt Dariören Köyü/Bartın

K.Ş.-14: Aysun KARAN, 35, Üniversite mezunu, Özel Güvenlik, Merkez /Bartın

K.Ş.-15: Emine GÜNEŞ, 39, İlkokul mezunu, Ev Hanımı, Merkez/Bartın

K.Ş.-16: Sevim COŞKUN, 52, İlkokul mezunu, Ev Hanımı, Amasra/Bartın

K.Ş.-17: Hatice KARAMAN, 85, İlkokul mezunu, Emekli, Kozcağız/Bartın

K.Ş.-18: Sanem CANER, 33, İlkokul mezunu, Ev Hanımı, Gömü Köyü/Bartın

K.Ş.-19: Ayşe ÇEVİK, 50, Eğitim görmemiş, Ev Hanımı, Mekeçler Köyü/Bartın

K.Ş.-20: Cemile KELEŞ, 70, İlkokul mezunu, Emekli, Ali Obası Köyü/Bartın